

Світлана Коваленко,

кандидат педагогічних, доцент,

доцент кафедри іноземних мов,

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

<https://orcid.org/0000-0001-5981-9203>

м. Суми, Україна

Любов Лікарчук,

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу,

Державний торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0001-8167-9032>

м. Київ, Україна

Надія Кайда,

викладач кафедри іноземної філології та перекладу,

Державний торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-7702-660X>

м. Київ, Україна

Формування екологічної компетентності на основі методу кейсів на заняттях ІМПС

Formation of environmental competence based on the case method at ESP classes

Анотація. Метою статті є конкретизація змісту і ролі екологічної компетентності та визначення місця методу кейсів у процесі формування екологічної компетентності студентів. У нашій роботі було використано теоретичні методи, що дозволили визначити зовнішні зв'язки між досліджуваними явищами (метод індукції, дедукції багатofакторна кореляція), та емпіричні методи (узагальнення, класифікація та опис результатів дослідження). Екологічна компетентність – це здатність особистості застосовувати екологічні знання та досвід як в професійних, так і в життєвих ситуаціях на основі усвідомлення екологічних цінностей і відповідального ставлення за екологічні наслідки. Формування екологічної компетентності – це формування відповідального і дбайливого ставлення до природи на основі екологічної свідомості. На особливу увагу у формуванні екологічної компетентності студентів-економістів заслуговує метод кейсів. Кейс-метод – навчання, що використовує опис реальних економічних ситуацій. Виділено етапи роботи із кейс-методом для формування екологічної компетенції студентів на заняттях ІМПС: 1) підготовчий етап (засвоєння нового лексичного матеріалу); 2) вивчення проблемної ситуації

загалом; 3) обговорення ситуації у групах, розподіл ролей усередині групи; 4) ігровий процес, що включає аналіз ситуації, ухвалення рішення (робота в групах); 5) аналіз запропонованих рішень, що спонукає до вибору найбільш оптимального рішення; 6) оцінювання результатів роботи викладачем та студентами. Екологічна компетенція – це здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявність особистісних якостей та необхідних знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях. Використання кейс-методу для формування екологічної компетенції студентів на заняттях ІМПС передбачає активізацію студентів, оволодіння навичками аналізу екологічних ситуацій та знаходження оптимального рішення; практикування умінь знаходити необхідну інформацію з екології; підвищення мотивації до навчального процесу; знаходження правильного рішення на основі глибокого аналізу ситуації; розвиток умінь переконливо захищати свою власну точку зору на екологічну тематику; вироблення навичок критичного оцінювання різних точок зору. Екологічна компетентність студента – це своєрідний критерій та показник якості належної професійної освіти на основі результатів навчання та системи ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: метод кейсів, екологічна свідомість, екологічна освіта, екологічні орієнтації, заклад вищої освіти, ІМПС.

Summary. The purpose of the article is to specify the content and role of environmental competence and determine the place of the case method in the process of forming the environmental competence of students. There have been used theoretical methods that allowed to determine external relationships between the studied phenomena (the method of induction, deduction, multifactor correlation), and empirical methods (generalization, classification, and description of research results). Environmental competence is an individual's ability to apply environmental knowledge and experience in both professional and simple life situations based on awareness of environmental values and a responsible attitude for environmental consequences. The formation of ecological competence is the formation of a responsible and caring attitude towards nature based on ecological awareness. The case method is a study that uses the description of real economic situations. The stages of the case method for the formation of environmental competence are: 1) preparatory stage (assimilation of new lexical material); 2) studying the problem situation in general; 3) discussion of the situation in groups, distribution of roles within the group; 4) game process, including situation analysis, decision-making (work in groups); 5) analysis of the proposed solutions, which leads to the choice of the most optimal solution; 6) evaluation of work results by the teacher and students. Environmental competence is a person's ability to practically solve environmental problems, the presence of personal qualities and the necessary knowledge and skills to act effectively in problem situations. The use of the case method for the formation of environmental competence involves activating students, mastering the skills of analyzing environmental situations and finding the optimal solution; practicing the skills to find the necessary information; increasing motivation for the educational process; finding the right solution based on an in-depth analysis of the situation; development of skills to convincingly defend one's own point of view on environmental issues; developing skills of critical evaluation of different

points of view. Environmental competence of a student is a kind of criterion and indicator of the quality in proper professional education based on learning outcomes and a system of value orientations.

Key words: *case method, environmental awareness, environmental education, environmental orientations, higher education institution, ESP.*

Вступ. Суспільство сьогодення розвивається дуже швидкими темпами. Технологічний процес розвитку людства характеризується як позитивними, так і негативними рисами. Нам стало легко вирішувати проблеми за допомогою штучного інтелекту, комп'ютери-зація полегшує виконання усіх видів праці. Однак, поглиблюються і ускладнюються соціально-економічні та екологічні проблеми, які мають системний характер. Екологічна складова є обов'язкова у всіх державних стандартах освіти. Запровадження обов'язкової екологічної освіти в усіх закладах вищої освіти передбачає формування екологічної компетентності студентів. Знання й уміння ними користуватися для вирішення екологічних проблемних ситуацій є вкрай важливими на основі усвідомлення життєвої мети та життєвих цінностей. Усвідомлення взаємозалежності людини і природи повинно знайти своє відображення у комплексному підході навчального процесу до формування екологічної компетентності студентів. Особливо це стосується студентів-економістів, адже створення інтелектуального, духовного потенціалу майбутнього фахівця у сфері економіки визначить майбутній розвиток технологічного процесу людства у правильному руслі.

Компетентність – це сукупність знань, умінь, цінностей, які передбачають уміння особистості ефективно вирішувати життєві проблеми. Багато вітчизняних науковців намагалися визначити поняття компетентності у своєрідному ключі досвіду, зокрема, Н. Авдєєва говорила про компетентності як індикатори, які характеризують готовність особистості до життя в суспільстві; В. Ягупов, В. Свістун вказували на компетентність як на підготовленість до певної професійної діяльності і наявність професійно важливих якостей фахівця, що сприяють цій діяльності; Г. Селевко констатував, що це інтегральна якість особистості, яка виявляється в загальній здатності та готовності до діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності; Ю. Татура – це інтегральна властивість особистості, що характеризує її прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної діяльності в певній галузі; Ф. Шаріпов – це сукупність властивостей (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати певну діяльність, спрямовану на вирішення

проблем (завдань) у будь-якій галузі; О. Дубасенюк, Н. Сидорчук – це складна інтегральна характеристика особистості; здатність вирішувати проблеми і типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей; О. Антонова, Л. Маслак – це гармонійне, інтегроване, системне поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії, що складають мінімальну готовність особистості до вирішення практичних завдань.

Екологічна компетентність стає невід’ємною складовою у загальному і всебічному розвитку особистості. Варто згадати наукові праці В. Мазурок – про формування понять еколого-економічного змісту; О. Мітрасової – про стратегію розвитку екологічної освіти; Н. Негруци, С. Совгіри – щодо формування екологічного світогляду студентів; Л. Титаренко – про формування екологічної компетентності студентів; Ю. Саунова – про формування екологічної свідомості студентів; М. Швед – про розвиток екологічного мислення студентів. Питанням екологічної компетентності з різних точок зору також цікавилися О. Байрак, С. Люленко, які вивчали науково-методичні засади природоохоронної освіти; Л. Білик – було досліджено теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності студентів; В. Боголюбов займався природничою освітою для сталого розвитку; Н. Буяльська вивчала ефективність інноваційних технологій навчання в екологічній освіті; В. Вербицький – розвиток еколого-натуралістичної освіти в Україні; Н. Грейда, Н. Єфименко, М. Кисильов, К. Корсак, Л. Лук’янова, О. Перова, Г. Тарасенко – формування екологічної свідомості та екологічної культури студентів.

На сучасному етапі розвитку знань явище кейс-стаді займає особливе місце. Його сутність досліджували як зарубіжні, так і українські науковці. Так, П. Дейл визначає різні типи кейсів, Т. Віссак вказує на сильні та слабкі сторони методу, М. Ліндерс, А. Джеймс та Р. Джин розглядають теорію і практику використання методу у сфері управління бізнесом, О. Бутенко та О. Чупир говорять про кейс-метод як різновид активного навчання студентів, О. Гречановська та Т. Манглієва знаходять сутність та використання кейс-методу в навчально-виховному процесі вищої, А. Крижановська та Д. Калитюк описують кейс-технологію як таку, що вибудовується на основі реальних чи вигаданих ситуацій й спрямовану на освоєння знань, скільки, формування в майбутніх фахівців нових якостей та умінь.

Суттєва кількість наукових праць, що стосується теми нашого дослідження, вказує на неабиякий інтерес дослідників. Явище екологічної компетентності свідчить, що в освіті народжуються

принципово нові знання, які не мають аналогів у минулому. Проте виникає необхідність у комплексному характері досліджень такого явища, а також аналіз шляхів формування та розвитку. Питанню кейс-методу для формування екологічної компетенції студентів економічних спеціальностей приділено зовсім мало уваги, що і визначає актуальність нашого дослідження.

Метою нашої статті є конкретизація змісту і ролі екологічної компетентності та визначення місця кейс-методу у процесі формування екологічної компетентності студентів на заняттях ІМПС.

Методологія та методи дослідження. У нашій роботі було використано як теоретичні методи, що дозволили визначити зовнішні зв'язки між досліджуваними явищами, так і емпіричні методи (узагальнення, класифікація та опис результатів дослідження). Метод індукції дав змогу дослідити теоретичні засади нашої роботи, метод дедукції дозволив систематизувати та надати єдине визначення поняттям *компетентність, екологічна компетентність та метод кейсів*. Багатофакторна кореляція дозволила встановити зв'язок між багатьма ознаками кейс-методу і між результуючим показником. Компонентний аналіз дав змогу встановити зв'язок між досліджуваним явищем компетентності і групою факторів, в які згруповані показники.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України про вищу освіту компетентність визначено як динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти (Закон «Про вищу освіту», 2023).

Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти (Методичні рекомендації, 2016).

Екологічна компетентність – це: складова професійної компетентності, рівень якої виявляється у способі буття людини, створеного на засадах особистісного ставлення до навколишнього світу через професійну і побутову діяльність, коли здобуті екологічні знання, навички, досвід, цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їхні наслідки для довкілля. Екологічну компетентність можна визначити як інтегративну якість особистості, у структурі якої виокремлюються

ціннісно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний компоненти (Шапран, 2012: 34).

Н. Баюрко визначає екологічна компетентність як складову професійної компетентності, яка включає сукупність екологічних знань, уявлень, поглядів, переконань, ідеалів і моральних оцінок відносно навколишнього середовища, які інтегруються в особистісну систему екологічних цінностей, що визначають напрям життя і діяльності особистості. І. Мостов'як – це динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. С. Жданова – це інтегрована професійна якість суб'єкта еколого-педагогічної діяльності, яка проявляється у наступних компетенціях: інформаційно-екологічній, предметно методичній і ціннісно-мотиваційній. Н. Олійник – це інтегрований результат навчальної діяльності студентів, який формується передусім завдяки опануванню змістом предметів екологічного спрямування, набуттям досвіду використання предметів екологічних знань у процесі вивчення предметів спеціального, професіонального циклів. Л. Руденко – це підготовленість і здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявністю у неї низки особистісних якостей у поєднанні з необхідним запасом знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях (Коваль, Погасій, 2019).

Вважаємо, що екологічна компетентність – це здатність особистості застосовувати екологічні знання та досвід як в професійних, так і в життєвих ситуаціях на основі усвідомлення екологічних цінностей і відповідального ставлення за екологічні наслідки.

О. Коваль та І. Погасій визначають наступні компоненти екологічної компетентності (Коваль, Погасій, 2019: 15).

1. Мотиваційно-оціннісний компонент (сукупність потреб, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій, спрямованість на реалізацію екологічно спрямованих професійних здібностей)

2. Когнітивно-діяльнісний компонент (сукупність екологічних знань, умінь і навичок, практична готовність до здійснення екологічно доцільної діяльності)

3. Особистісно-рефлексивний компонент (сукупність важливих для екологічної діяльності особистісних якостей – співробітництво, гуманізм, відповідальність, комунікативність, емпатійність, оптимізм, емоційна стійкість, рефлексія тощо).

О. Коваль та І. Погасій вказують на такі принципи формування екологічної компетентності (Коваль, Погасій, 2019: 15): принцип

єдності свідомості і поведінки у вихованні, систематичності і послідовності, диференціації і індивідуалізації, природовідповідності, доступності навчального матеріалу, інтегрованості виховання, культуровідповідності, міждисциплінарний підхід у формуванні екологічної компетентності, взаємозв'язок локальних, регіональних і глобальних екологічних проблем, краєзнавчий принцип, принцип самодіяльності і творчої ініціативи молоді, прогностичність, що передбачає відповідальність за збереження середовища життя для майбутніх поколінь, принцип безперервності і наступності, єдність інтелектуального та емоційно-вольового начал у діяльності учнів із вивчення й поліпшення стану довкілля, систематичності та варіативності форм і методів формування екологічної компетентності.

Формування екологічної компетентності – це складний механізм, базою для якого є екологічні знання наукового та прикладного спрямування, на основі чого здійснюється екологічна діяльність. При цьому важливе місце відводиться ціннісним орієнтаціям, мотивації та відповідальності за власну поведінку, тобто когнітивному, ціннісно-мотиваційному, діяльнісно-практичному компонентам (Рудишин та ін., 2016: 79).

Вважаємо, що формування екологічної компетентності – це, перш за все, формування відповідального і дбайливого ставлення до природи на основі екологічної свідомості. Екологічна компетентність передбачає дотримання екологічних моральних і правових принципів природокористування та навички екологічної культури, що виявляється в захисті та догляді оточуючого середовища.

До методів формування екологічної компетентності можемо віднести дослідницькі методи, частково-пошукові, пояснювально-ілюстративні та репродуктивні. На особливу увагу у формуванні екологічної компетентності студентів-економістів заслуговує метод кейсів.

Актуальність впровадження кейс-методу у практику вищої освіти нині зумовлено двома тенденціями: – перша впливає із загальної спрямованості розвитку освіти, її орієнтації не тільки на отримання конкретних знань, а й на формування компетентностей, умінь та навичок мисленнєвої діяльності, розвиток здібностей особистості, серед яких особлива увага приділяється здатності до навчання, уміння переробляти величезну кількість інформації; – друга впливає з розвитку вимог до якості спеціаліста, який повинен мати здатність до оптимальної поведінки в різних ситуаціях, бути здатним до співпраці, вміти приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, відрізнятися системністю та ефективністю дій в умовах безперервних змін у суспільній, професійній та інших сферах життя (Бурковська, Пампура, 2017: 120).

Кейс-метод (Case-method, метод кейсів, метод конкретних ситуацій, метод ситуаційного аналізу) – техніка навчання, що використовує опис реальних економічних, соціальних і бізнес-ситуацій. Ті, що навчаються, повинні досліджувати ситуацію, розібратися в суті проблем, запропонувати можливі рішення та вибрати найкраще з них. Кейси ґрунтуються на реальному фактичному матеріалі або ж наближені до реальної ситуації (Бутенко, Чупир, 2019).

Case-study є методом інтенсивної освіти, відрізняється високою методологічною насиченістю, оскільки криє в собі значний гносеологічний, праксеологічний та аксіологічний потенціал, тому дає змогу засвоювати великі обсяги знання, формувати професійні якості студентів. На відміну від інших методів, він включає різноманітні технології, розроблені заздалегідь, які розгортаються в процесі навчання (Сурмін, 2015: 4).

Кейс являє собою опис конкретної реальної ситуації, підготовлений за певним форматом та призначений для навчання студентів аналізу різних видів інформації, її узагальнення, навичок формулювання проблеми та вироблення можливих варіантів її вирішення відповідно до встановлених критеріїв (Бурковська О., Пампура, 2017: 119).

Ю. Сурмін виділяє кілька типів кейсів, що визначаються відповідно до їх функції – навчальний, виховний, тренувальний, аналітичний, дослідницький, систематизувальний і прогностичний типи (Сурмін, 2015: 21). Вважаємо, що навчальний тип кейс, є найбільш продуктивним на заняттях зі студентами економічних спеціальностей, адже він допомагає опанувати лінгвістичну (новий словниковий запас) та прагматичну (функціональне використання опанованої лексики) компетенції.

Наш практичний досвід дає змогу виділити наступні етапи роботи із кейс-методом для формування екологічної компетенції на заняттях ІМПС:

- 1) підготовчий етап, що передбачає засвоєння лексичного матеріалу, необхідного для подальшої діяльності;
- 2) вивчення проблемної ситуації загалом;
- 3) обговорення ситуації у групах, розподіл ролей усередині групи;
- 4) ігровий процес, що включає аналіз ситуації, ухвалення рішення (робота в групах);
- 5) аналіз запропонованих рішень, що спонукає до вибору найбільш оптимального рішення;
- 6) оцінювання результатів роботи викладачем та студентами.

Погоджуємося з І. Форостюк щодо практичних порад організації роботи. Особливо автор зазначає важливість підтримки командного духу під час проведення кейсу, це може підвищити рівень кінцевого

результату. Указується на необхідність чітко розписати план перебігу кейсу, розподілити ролі. Під час проведення презентації обґрунтовується необхідність задіяти якомога більше учасників, надаються схеми розподілу ролей у презентації (Форостюк, 2019). Проводити кейси найбільш результативно на етапі завершення вивчення теми як підсумкове завдання, що розкриває на практиці результат роботи студентів протягом попередніх підготовчих занять. Одним із важливих результатів використання цього методу є те, що він розв'язує базову проблему освіти – визначає співвідношення теорії і практики на користь практики, що здійснюється не спеціально й окремо в часі, як у традиційному навчанні, а органічно вплітається в навчальний процес (Сурмін, 2015: 4).

Однак, як і будь-який інший метод, кейс-метод має свої складнощі у процесі використання. Варто враховувати, що процес підготовки вимагає чимало часу, адже викладачу потрібно продумати від початку і до кінця етапи застосування цього методу, враховуючи як індивідуальну, так і групову форми роботи студентів. На етапі оцінювання викладачу потрібно бути лояльним та адекватним, тому що це оцінювання активності та оригінальності кожного учасника.

Висновки з дослідження. Екологічна компетентність – це здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявність особистісних якостей та необхідних знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях. Використання кейс-методу для формування екологічної компетентності студентів-економістів передбачає активізацію студентів, оволодіння навичками аналізу екологічних ситуацій та знаходження оптимального рішення; практикування умінь знаходити потрібну та необхідну інформацію з екології; підвищення мотивації до навчального процесу; знаходження правильного рішення на основі глибокого аналізу ситуації; розвиток умінь переконливо захищати свою власну точку зору на екологічну тематику; вироблення навичок критичного оцінювання різних точок зору. Екологічна компетентність студента-економіста – це своєрідний критерій та показник якості належної професійної освіти на основі результатів навчання та системи ціннісних орієнтацій.

Перспектива подальших досліджень передбачає детальне вивчення інших методів, що є ефективними під час формування екологічної компетентності студентів-економістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурковська О., Пампура С. Використання методу кейсів у професійно орієнтованому навчанні іноземних мов. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*. 2022, Vol. 1, No. 1. Pp. 117–124.

2. Бутенко О. П., Чупир О. М. Кейс-метод як різновид активного навчання студентів: матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції «Розвиток освітньої системи: європейський вектор» 20–21 березня 2019 р. URL: https://www.researchgate.net/publication/349590163_KEJSMETHOD_AK_RIZNOVID_AKTIVNOGO_NAVCANNA_STUDENTIV.
3. Закон України «Про вищу освіту» 1556-VII. Редакція від 27.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
4. Коваль О. В., Погасій І. О. Екологічна компетентність учителя Нової української школи: навчально-методичний посібник в таблицях і схемах. Чернівці : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2019. 40 с.
5. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Затверджено Наказом МОН України від 01.06.2016 № 600 URL: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/povidomlennya/2016/06/01/metodichni-rekomendacziyi-shhodo-rozroblennya-stand/>.
6. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. *Вісник НАДУ*. 2015. № 2. С. 19–28.
7. Рудишин С. Д., Коренева І. М., Самілик В. І. Кологічна компетентність як загальна компетентність вчителів природничих дисциплін. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 3. С. 74–83.
8. Форостюк І. В. Використання кейс-методу на заняттях з англійської мови з майбутніми спеціалістами у сфері туризму. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Том 30 (69), № 2, Ч. 1. С. 146–150.
9. Шапран Ю. П. Екологічна компетентність майбутніх учителів біології: її сутність та діагностика. *Postępy w nauce w ostatnich latach. Nowych rozwiązań*, 2012. 2. С. 29–36.
10. Mitchell T., Rosenstiel T. Background and tips for case study teaching. 2003. URL: <http://www.journalism.org/node/1757>.